

Naznanilo c. k. ministerstva o „mlekarski razstavi v Monakovem“ se na znanje vzame ter naroči razglasilo razstave v „Kmetovalcu“ in „Novicah“.

C. k. deželna vlada nazivlje glavni odbor, da naj se ji pošlje do konca [maja] proračun subvencij za kmetijstvo na Kranjskem za leto 1885. Stvar se izroči posebnemu odseku.

Od vlade glavnemu odboru doposlano letno poročilo bivšega potovalnega učitelja gosp. Kramarja o njegovem delovanju l. 1883. izroči se v poročilo odseku za splošne reči.

Prošnjo županov bistriške doline na Notranjskem na sl. c. kr. ministerstvo poljedelstva za brezplačno podelitev štirih bikov in nekaj telic, sklne glavni odbor toplo priporočeno odposlati, ter slavno ministerstvo prositi, da se prošnja usliši; se ve da brez kratenja one svote, ki je namenjena v povzdigo živinoreje cele dežele.

Prošnja učitelja g. Ranta za brezplačno podelitev družbenih knjig se deloma usliši.

Prošnja podružnice novomeške za divjake, cepiče in sadike vrb se je oddala deželni vladi, oziroma deželnemu odboru in vodstvu deželne vino- in sadjerejske šole na Slapu. Omenjeni uradi so prošnji po vsem ustregli.

Odbornik g. Witschel poroča o potrebi poprav na podkovski šoli. Potreba poprav se prizna in izvršitev dovoli.

Sklene se nekaj od g. Rambouzeke doposlanega novega krompirja kmetovalcem brezplačno oddati.

Nadalje se reši več vlog, ter se za ude na novo v družbo sprejmejo sledeči gospodje:

Iz podružnice vrhniške: Ignacij Jauernik, Tomaž Jauernik, France Teršar, Lorenc Škof, Jakob Telban, Peter Lenasi, Mat. Jansekovič, Štefan Furlan.

Iz podružnice loške: Janez Brence, Josip pl. Obereigner, Gregor Lah, Jakob Vilan.

Iz podružnice kranjske: Mat. Hafner.

Iz podružnice mokronoške: Janez Dolinar, Andrej Smukavec.

Iz podružnice postonjske: Josip Lavrenčič.

Iz „ metliške: Josip Bežek.

Iz „ bohinjske: Janez Arh.

Iz „ krške: Anton Verbajs, Janez Pfeifer, Karol Riedel, Jakob Cepudar.

Iz podružnice rateške: Jakob Strupi, Ignacij Wetz.

Iz Ljubljane in okolice: Lorenc Mazek in Anton Koblar.

Nova postava.

Dedinsko pravo pri kmetijskih posestvih.

(Konec.)

§. 14. Pri domačijah, katere so last več oseb, določila te postave nimajo nikakoršne veljave.

Pri tem velja izjema gledé onih domačij, katere so solast zakonskih družetov in so v takih krajih, za katere deželna postava zaukazuje, da za slučaj smrti zakonskega družeta sme preživeti družje prevzeti v zapuščino umrlega spadajočo polovico domačije, v kolikor temu niso nasproti zapustnikove naredbe za slučaj smrti ali pogodbe.

Za ta slučaj deželno postavodajstvo tudi določuje, ali in v koliko v veljavo stopijo določila §. 6., 7., 9.

in 10. tudi tedaj, ako je prejemnik preživeč zakonski družje.

§. 15. Ako k eni zapuščini spada več domačij, za katero tudi v smislu §§. 4. in 5. pričujoče postave več oseb nastopi postavno dedščino, tedaj imajo pravico izbrati si domačije v oni vrsti, katero določi deželno postavodajstvo. — Nasledniki umrlega dediča stopijo na njegovo mesto. Med njimi ima oni pravico izbiranja, kateremu pristojna prednost po omenjeni zaporedni vrsti.

§. 16. Ako deželno postavodajstvo izreče v §. 1. označene domačije za nerazdeljivne, tedaj veljajo določila pričujoče postave pri njih v toliko, da je lastnik v svojem razpolaganju z domačijo omejen z njeno nerazdeljivnostjo.

§. 17. Ta postava postane veljavna ob enem z vsemi onimi postavnimi naredbami, katere se na njeni podlagi naredé po deželnem postavodajstvu za dotične dežele ali njene posamezne dele.

§. 18. Izvrševanje te postave naročim Svojemu ministru notranjih zadev, pravosodja in poljedelstva.

Politične stvari.

Govor državnega poslanca Božidara Raiča pri letošnji budgetni obravnavi.

„Visoka zbornica! Lepi Mali Štajar ima vsled duhovniškega imenika labodskega 467.000 ljudi, med temi po poslednjem številjenju ljudstva 41.000 Nemcev, drugi so Slovenci. Poleg teh še je na meji sekovske vladikovine 15.000—20.000 Slovencev, in po priliki ravno toliko v Gradci. Po takem biva na Malem Štajarji okolo 450.000 Slovencev. Ti imajo 160 slovenskih, 75 slovensko-nemških šol. Potem še je 14 šol z nemškim poučnim jezikom.

Prijetno bi bilo, da so šole, katere se imenujejo slovenske, tudi resnično slovenske. Mestoma uže v prvem razredu, indi v drugem in tretjem šolskem letu muči se mladina z drugim deželnim jezikom. V slovensko-nemških šolah se uže v prvem šolskem letu uči drugi deželni jezik. V nemških šolah se samo nemščina uči, slovenščina pa ne, izvzemši nekatere slučaje in to prostovoljno. Okrajni šolski svet v Ptuj je predlagal, da se pred četrtem ali petim letom ne bi počinalo s poukom družega deželnega jezika. Oziroma na ta predlog je okrajna učiteljska skupščina dne 6. julija 1882. leta nekoliko dalje stopila; bilo je namreč ondi s 33 proti 21 glasom sklenjeno, da se drugi deželni jezik v narodnih šolah naj ne uči, in sicer zato ne, ker temu so nasproti ukoslovno-detovodni in znanstveni razlogi. Ker so detovodi tako sklenoli, podprl je ta predlog tudi okrajni šolski svet in stvar je bila poslana deželnemu šolskemu svetu. Od dne 7. januarija 1883. l., šte. 88, dospel je iz Gradca ukaz, kjer se veli, da naj vse pri starem običaji ostane. A običaj bil je v raznih dobah in tudi v raznih učilnicah jako različen. To je nedoločnost. Hoteli smo poizvedeti, kedaj naj bi se počel pouk v drugem deželnem jeziku ali poprek, jeli bi se počelo ali ne. — Deželni šolski svet v tem ničesar določenega ni povedal; sklical se je sicer na naredbo od dne 14. septembra 1870. l., kjer se velevala: „ako naj bi se v narodnih šolah učil drugi deželni jezik, naj se na to gleda, da se učenci najprvo dobro pouče v čitanji in pisanji in imajo v tem trdno podlago.“ Kedaj naj se to zgodi, razsoditi imajo detovodi in ukoslovci. Najbolji detovodi učijo, da narodne učilnice so dolžne,

otroke v materinščini poučevati, tako Komensky, Niemayer, dr. Karl Schmidt, Schrader, dr. Dittes, dr. Fr. Miklošič, tako tudi Kronawetter. (Veselost na levici.) Poslednji je dne 20. aprila 1881. l. pisal. „V državi, kjer morajo vsi narodi enake dače plačevati in vsi narodi svoje otroke za vojake davati, naj imajo tudi vsi enako pravico, svojo narodnost gojiti.“ Po mojem mnenju je to povsem zdravo načelo. Nadalje pravi isti: „Učenec mora v vseh učilnicah v svojem jeziku poučen biti.“ Mi na spodnjem Štajarskem ne pretiravamo, nego hočemo nekaj postavnega od više oblasti, da znamo, ob čem smo.

Za navedene šole imamo učiteljišče v Mariboru, katero je v prvi vrsti namenjeno za slovenski del Štajarske, a to učiteljišče je sevsema nemško in slovenščino uči nek učitelj, kateri prej niti ne zna samostava „korist“ sklanjati. Težko je slovenskemu učitelju, kateri je 4 leta samo nemški pouk slušal, prirodo pisje, prirodo slovje, računstvo v narodnem jeziku razlagati. Naj se učiteljišče v Mariboru tako uredi, da bodo učitelji zmožni razne predmete dobro v slovenskem jeziku razkladati. To po moji misli ni prenapeti zahtev. Zbog tega vložim tudi temu primerno resolucijo.

Mnogokrat se sliši v tej zbornici: „vsaj bi vam uže nekaj dovolili, pa vaš jezik ni dovolj razvit in prosto ljudstvo ne razume tega novo skovanega jezika.“ Kdo nam tako oponaša? Oni, kateri naš jezik in naše slovensko samo površno ali na pol poznajo; ako bi naš slovenski jezik, kakor ga govorimo in pišemo, bil nerazumljiv, potem ne vem, zakaj vlada naše časnike tolikrat zaplenjuje, ako so neumljivi? (Veselost na desnici.) Tukaj imam zaplenjen list: „Slovenski Gospodar“ s sestavkom, kateri je naslovljen: „Minister Konrad in štajarski Slovenci“. V tem sestavku ne nahajam nič pogibeljnega, in ta časnik je namenjen samo prostemu ljudstvu: broji 2300 naročnikov in je pisan v našem novoslovenskem pismenem jeziku. Ondi se čita nekaj iz peticije poslane naučnemu ministru: Slovenci zahtevajo slovensko učiteljišče v Mariboru, slovenske vzporednice pri gimnazijah, slovenske profesorje za Maribor, Celje in Ptuj, da se bodoče razpisujejo vse profesorske službe ter se od vseh prosilcev zahteva znanje slovenskega jezika. To je glavna zadržina tega sestavka. Gospod minister za bogočastje in nauk je na to odgovoril: „Nimam vzroka, na spodnjem Štajarskem kaj spremeniti in pri oddajanju profesorskih služb daje se prednost slovenščine zmožnim možem.“ Opazujem, da uže mnogo let ni bila razpisana nijedna profesorska, tudi nijedna ravnateljska služba na malem Štajerji, nego nameščevalo se je brez razpisa. Pravi se: da pri nameščevanju profesorskih služb daje se prednost onim, kateri so večši slovenščine. Kako se to godi, ako službe niso razpisane in prošnikov ni? Dalje mislim, da Slovenci niso tako bogati, da bi 28.000 gold. in prek dajali vsako leto za knjige, katere na svetlo daje Mohorjeva družba, kakoršne druge ni v Avstriji.

(Konec prihodnjič.)

Govor poslanca grofa Clam-Martinica

v državnem zboru 25. januarija 1884. proti vpeljavi nemškega jezika za postavno-državni jezik.

(Po stenografičnem zapisniku.)

(Dalje.)

Ako se gospodu predlagatelju v svojem vtemeljevanju čudno zdi, da se je pri tolikih spremembah, kakor jih je v Avstriji ustava doživela, ohranil član: „Vsi

narodi v Avstriji so enakopravni in vsak narod ima sveto pravico, da se mu varuje narodnost in jezik“, se meni to čisto nič družega ne zdi, kakor pripoznanje naravne potrebe za Avstrijo, potrebe, ki mi dovoli izgovori: Ustava brez tega člana bi v Avstriji ne bila mogoča. (Dobro! na desni.) Ravno zaradi tega pa menim, da je zastoj in pogubljivo, na tem članu skrbeti, ga tolmačiti ali pa oslabeti skušati; in zopet danes smo doživeli, da se je gospod predlagatelj v svojem poslednjem govoru narodnostne napore razmotrovajoč stavkov znebil, se ve da on jih na svojem stališču ni čutil, ki so bili za nas jako razžaljivi. Volil je namreč jako nesrečne izglede. Jaz mislim, da predavanje o finlandski kulturi ni bilo popolnem umestno. On je krivično ravnal, da se je na Ogre sklicaval državni jezik podpirajoč in zagovarjajoč. Vzroki so pač jasni. Posebno krivico nam pa je delal kazajoč na postopanje s Kelti po Angleškem, kajti gospoda moja, to, kar se je v tem oziru na Angleškem zgodilo, je morda edina senčna stran v celi jako svetli angleški zgodovini.

Povem vam, da je nevarno in brezvspešno prizadevanje na članu XIX. poskušati se in s tem strasti buditi in čutila na dan klicati. Tako prizadevanje le upor po vsih voglih porodi, in sicer bi bil to upor, kateremu bi dandanes tudi vse sredstva absolutne sile ne bile kos; še bolj nevarno pa bi bilo spravljati ga pod zaščitstvo ustave, kajti tako početje kalilo bi pravno zavest, pravno čut, posebno pa mir. (Dobro! na desni.)

Ako bi se bil le majhen del one sile, ki se je v teku let za to porabila, da bi član XIX. omajala, ga razlagala in omejila, za to porabil, da bi se temu članu do liberalne veljave pomagalo in če bi se uže enkrat nehalo v tem temeljnem pravu naravnost za Avstrijo ogledati, bilo bi, tako mislim, sporazumljenje uže davno dovršeno in nam bi bili dani pogoji, ki jih za rešitev tega vprašanja potrebujemo. (Prav dobro! na desni.) Kajti, gospoda moja, vsi narodi hočejo Avstrijo in ker ravno Avstrijo hočejo, hočejo tudi pogoje njenega bitja, njene jednote in njenega obstanka, kar bi se takoj jasno pokazalo, kakor bi o razgovorih strast ponehala. V debati ste dostikrat zaničljivo govorili o tem prostovoljnem priznanju, katero se tudi o vtemeljenem dnevnem redu g. poslanca Grocholskega izraža.

No, jaz toraj mislim, gospoda moja, da se o tako velikanskem moralicnem življenju in trenutku ne sme tako malostno misliti. Trdna država po mojih mislih ni mogoča, ako nima npravne podloge. Da, da, skupnega navdušenja je potreba, to ima pa svojo hrano v zavesti varne narodnosti in v zavesti zadovoljnosti. In navdušenost bo toliko večja, čim več je gotovosti za varno narodno življenje in za zadostovanje potreb in želja teh dežel. Ravno po tem, da vsi Avstrijo hočemo, nastane pripoznana potreba splošnega jezika v razmerah, v kojih stojé dežele proti skupini, in deželá med seboj, v vseh potrebah, katere deželne meje presegajo in v vseh okoliščinah, ki se tikajo jednotne države, kjer se mora skupnost iz jednotnega državnega stališča gojiti. V teku debate rabil je tudi gospod poslanec solnograških kmečkih občin besedo, da je nemški jezik do sedaj le za sporazumljenje z narodom in sodnijo; beseda „državni jezik“, ki se do sedaj še ni definovala, ima pa vedno še postransk pomen gospodarstva nad drugimi, ter jo zaradi tega preziramo.

Rečem Vam, ako državni jezik v tem iščete in na to delate, da bomo imeli en sam jezik na polji skupnih interesov v uradu in javnem življenju, kolikor ga jednotna država zahteva, da ga je zdrava pamet uže zdavnej sama sprejela in priznala. V tem priznanju je pa po mojem prepričanju več gotovosti in poročstva, kakor v vseh paragrafi, kolikor jih zgotoviti zamorete. Je

trditev gospoda poslanca Kluna, da se na Kranjskem davki radi plačujejo, ostane istinita, in je trditev gosp. poslanca dra. Mengerja nikakor ne ovrže. Drugo vprašanje je pa, če posestniki na Kranjskem res ob vsakem letnem času tudi morejo plačevati davke.

Znano je, da je kranjska dežela z zemljiškim davkom bila neprimerno, strašno obložena. Ako primerjamo leta 1879., 1880. in 1881., ko še zemljiški davki niso bili uravnani, z leti 1882., 1883. in 1884., v katerih so uže davki bili ponižani, vidimo, da se je v prvih treh letih poprek plačalo 860.000 gold., v poslednjih treh pa 649.000 gold. poprek na leto, plačevalo se je v prejšnjih letih 211.000 gld. ali 32½ odstotkov več na leto, kakor bi se bilo moralo z ozirom na prihodke dežele. Ta krivica je trajala od 1843. do 1881. l., toraj celih 38 let. Pa celo zemljiški davki, ki so po stalnem katastru s leta 1824. do 1843. znašali 535.731 gold. konvencijskega denarja ali 562.517 gold. avstrijske veljave bili so mnogo previsoki z ozirom na tedanje cene zemljinih pridelkov, tako da me nikdo ne more dolžiti, da pretiravam, da je Kranjska v teh letih od 12 do 15 milijonov več davka plačala, kakor bi ga bila morala z ozirom na dohodke od zemljišč in z ozirom na zakone. (Slišite! na desnici.) Nove cenitve čistega dohodka so pokazale, koliko je bilo to preobteženje z davkom, da znaša nad jedno tretjino davka po pravici in razmeri določenega.

Res so se 1882. leta ti davki za eno tretjino, to je, za 211.000 gold. na leto ponižali. Ali, gospoda moja, posestniki na Kranjskem bili so med tem izsešani ter beda med kranjskim kmetskim prebivalstvom se ne da popisati. V celih okrajih ne dobite kmetskega posestva, ki bi ne bilo nad dve tretjini vrednosti zadolženo, in kmet mora celó v dobrih letinah stradati, ker večidel pridelkov gre za obresti dolgov in davščine.

No, moj namen ni, mračno podobo kmetskega stanja na Kranjskem še nadalje slikati. Tudi ne mislim tirjati od države nazaj, kar je dežela preveč plačala; tudi ne mislim zahtevati pomanjšanja davkov, pa to vendar smem zahtevati in tudi zahtevam — da bi se s to, toliko let z davki preobloženo deželo prizanesljivejše ravnalo in bi se proti njej ne rabila ona — reči moram — fiskalična brezobzirnost, katera se uže več let na Kranjskem rabi. Da dokažem svojo trditev, uporabljati mi je potrpežljivost visoke zbornice, in jej predložiti nekaj statističnih činjenic. Po poročilih c. k. finančnega ravnateljstva v Ljubljani — vi, vidite, gospoda moja, da ne navajam za mene strankarsko vnetih prič — se je na Kranjskem leta 1881., toraj poslednje leto pred pomanjšanjem davkov nabralo 49.000 gold. eksekucijskih stroškov ali 8 odstotkov zaostalih davkov sploh.

Razumljivo je samo po sebi, da so ti eksekucijski stroški bili v raznih okrajih različno razdeljeni, zato tudi različni odstotki. Tako so znašali eksekucijski stroški v bistriškem okraji 11½, v logaškem 11½, v senožeškem 18½ in veliko-laškem 30 odstotkov zaostalih davkov, pri čemer se se ve da zaostale obresti še niso uračunile. Za iztirjanje 1836 gold. davka, ki so bili na dolgu v veliko-laškem okraji uračunilo se je in pobralo 555 gold. eksekutivnih stroškov. Prosim tedaj, gospoda moja, sami sodite, ali ni bil tukaj izraz, brezobzirnost, katerega sem rabil, na pravem mestu.

Ko je pa njega ekselenca gospod finančni minister v svojem govoru 11. t. m. izjavil, da je poslednja leta poslal na posamične finančne direkcije nek ukaz za pomanjšanje iztirjalnih stroškov pri manjših davkoplačevalcih, misliti moram, da se je na Kranjskem proti njegovemu ukazu in proti njegovi volji tako strogo postopalo, in tedaj mislim, da smem pričakovati, da bode v bodoče bolje.

Če zasledujemo, kaj je vzrok tako visokih eksekutivnih stroškov, nahajamo, da v previsokih opominovalnih pristojbinah, ki so take, da stroške, ki jih ima država, daleč presegajo, tako, da ima država pri tem še čisti dobiček, katerega bi pri siromakih vendar ne smela iskati. Ta čisti dobiček je tem manj dopustljiv in opravičen, ker se pobira pri manjših davkoplačevalcih, ter te bolj teži, nego velike davkoplačevalce.

Če je na pr. kdo 11 gold. dolžan, mora za prvih 14 dni plačati 1 gold. 5 krajc. opominovalnih stroškov, ravno tako, kakor oni, ki je 500 gold. na dolgu.

V tem, ko v navedenem primeru plača manjši davkovski dolžnik 10 odstotkov, tedaj od vsakih 100 gold. 10 gold. eksekucijskih stroškov, plača veliki davkovski dolžnik, tedaj premožnejši mož, samo ⅓ odstotka, tedaj 20 kr. od 100 gold. Ni moč razumeti in tudi jaz ne morem razumeti, kako so se mogle trpeti take anomalije, ko se je izdal dotični eksekucijski red.

(Konec prihodnjič.)

Govor državnega poslanca Božidara Raiča pri letošnji budgetni obravnavi.

(Konec.)

Ljudstvo itak mora jezik razumeti, ako hoče iste čitati. Še omenjam, da sem često propovedal tikoma nemške meje, govoril večkrat na taborih, pri svečanosti Stanka Vraza, Štefana Modrinjaka, dr. Miklošiča, a nikdo mi ni oponesel, da me ni razumel. Izraz „novoslovenski“ nima se tako razumeti, kakor bi jezik slovenski na novo bil skovan; ta beseda je dana od dr. Miklošiča, kateri jezik (naš) tako imenuje zbog razločka od staroslovenskega. Nadalje se nam oponaša, da imé slovenski, Sloven, Slovenec pred 300 leti niti znano ni bilo. To oponosico storil nam je pred 14 leti prevzvišeni dr. Rechbauer. (Živahna veselost na levici.) Dobro! dozvoljujem si nekatere navode prečitati iz „Kronike“, katera je bila tiskana v Ljubljani l. 1578. z naslovom: „Kronika“ spravljena po Antolu Pope Vramce. Štampane v Ljubljane po Ivane Maline 1578. Od tega dela še sta samo dva odtiska znana, eden je v ljubljanski knjižnici, a drugi pri jugoslavenski akademiji v Zagrebu. V tej knjigi nahajajo se naslednja mesta (čita):

280. Aurelius probus rimski cesar na Slovenieh. umorjen be. 401. Atila kral posta, slovensku zemlju i Orsag do morja zavje. 429. Sveti Hieronim doktor Sloven. 683. Trebelin kral slovenski i Bulgarki ovo vreme posta. 744. Huni drugoč v Panoniu ali SlovenSKU zemlju jesu došli. Velika vnožina Vogrov, Slovenov in Horvatov poginuše. 1537. Ivan Kacian general Ferdinanda krala vojsku proti Turkom na Slovenski Orsag ali zemlju dopelja. 1570. Veliki strašen glad je bil na Slovenieh vstali i zdignuli su se bili proti svoje gospode in plemenitim ljudem. 1578. Gospodin Christof Ungnad posta Hrvatskim i Slovenskim banom. 1557. Ivan Lenkovič Turke poleg svete Jelene pri Rakovcu na Sloveneh razbi. 1564. Draškovič Juraj na Zagrebečku biskupiu dojde na Slovenie. 1549 Počtenje Slovenci po vitežtve dobiše.

Tukaj se dalje nahaja izraz „Sloven“ slovenski“, torej uže pred 300 leti.

Knjigo z naslovom; „Rationale officiorum iz 12. stoletja predstavil je iz slovenskega nek nemški menih v nemščino. Ta menih pravi: „Da je poleg grščine in latinščine tudi slovenski jezik za bogoslužje zato odločen, ker Sloveni so najboljše razširjeni“. (Živahna veselost

na levici — čujte! čujte! na desnici.) Tu ima beseda Sloveni pomen Slovani, veli pa se „slovenski.“ Isti menih pravi o nemškem jeziku v oni dobi, da je — jaz rabim izraz, kakor se ondi čita — najdivjejši bil (die wildeste Sprache). (Veselost na levici.) To pripoveda nemšk menih, prosim, poprašajte dr. Miklošiča, ali koga drugega, ki je ta spomenik čital.

Ciril in Metod sta v 9. stoletji bogoslužne knjige pisala v slovenskem jeziku; potem imamo spomenike glagolita Clozianus, Supraslki, Assemani itd. iz 10.—11. stoletja, ki so vsi pisani v slovenskem jeziku, in nek menih Izaija iz 11. ali 12. stoletja govori: „Slovenski jezik od Boga dobro stvorjen jest.“

S tem sem samo hotel pokazati, da je ime „slovenski“ ne samo 300 let staro, nego nekoliko starejše — to ime je znano od početka naše zgodovine, od Cirila in Metoda.

Po svojih razmerah na Malem Štajerji smo v drugem položaji, nego je iste prvi gospod govornik o narodnem šolstvu na Južnem Tirolskem načrtal. Jaz bi torej visoko vlado prosil, da nam zboljšek gledé na narodne učilnice podeli, in učiteljišče v Mariboru tako uredi, da bodo dotični pripravniki tudi slovenščine povse zmožni.

Nekatere besede še imam povedati o blagovoljnih izrazih, katere je včeraj njegova prevzvišenost gospod minister za bogočastje in nauk rabil gledé učnih stolic, na katerih naj bi se posamni pravoslovni predmeti na graškem vseučilišči v slovenskem jeziku razlagali. Jegova prevzvišenost veli: „Poskus je uže učinjen bil, pa spodletel je, ker ni bil postavljen na pravo podlago. V Gradci smo uže imeli učno stolicu s slovenskim poučnim jezikom; pa opustila se je, ker za njo ni bilo predpogojev.“

Meni so te razmere dobro znane, ker onda sem se na graškem vseučilišči bogoslovja učil. Ni bila le jedna učna stolica, nego tri, in sicer učili so gospodje dr. Kopač, dr. Kranjc in dr. Škedl.

Zaradi opusta znam drug razlog. Ne zato, ker ni bilo predpogojev, bile so učne stolice odpravljene, nego zaradi naredeb, katere so bile 20. avg. 1851. objavljene. Ti ukazi so vzrok, da je profesor dr. Kranjc bil iz Gradca prestavljen v Sibirij na Sedmograško. Ukazi bili so razglašeni, kateri so našo državo spremenili v absolutistično; nasledek teh ukazov bili ste nesrečni leti 1859. in 1866.

Čital še bodem nekatere besede iz ustanovne listine graškega vseučilišča. Ondi se veli v izvirniku (čita):

„Universitatem in nostra civitate Graecensi Styria Metropoli eum in finem instituere et erigere intendimus, ut quod alii principes suorum subditorum salutis, commodisque prospicientes, sibi licere existimabant, illud nos quoque, qui plures easque ampliores diversarum nationum et linguarum provincias possidemus (čujte! na desnici), multo majori ratione et jure posse omnes intelligunt.“ Carolus Dei gratia Archidux Avstriae: Styriae, Carinthiae Carnioliae.... Comes Goritiae, dominus Marchiae Slavonicae.... Datae in civitate nostra Graecensi die 1. Januarii anni 1585.“ Ko je 1586. nadvojvoda Karol, da zaduši reformacijo, jezuitski gimnazij v Gradci razširil v vseučilišče, podkrepil je to svojo ustanovo s tem, da so razmere njegovih podložnih dežel in narodov toliko različnega rodú, toliko različnih jezikov in narečij, tako napravo zahtevale. (Čujte! na desnici.)

Sedaj si dozwoljujem gospodo prositi, da skončatku, katerega mahoma prečitam, blagovoljno pritrditi izvoli. Glasi se tako (čita):

„Visoka zbornica blagovoli skleniti: Visoka c. kr. vlada se pozivlje, da zaključek visoke zbornice od 26.

aprila 1880. leta, tikajoč se uvedbe slovenskega kot poučnega jezika na učiteljišči v Mariboru, pri primerni gojitvi nemškega jezika s početkom šolskega leta 1884/5. zvrši.“ (Dobro! na desnici.)

Govor poslanca grofa Clam-Martinica

v državnem zboru 25. januarija 1884. proti vpeljavi nemškega jezika za postavno-državni jezik.

(Po stenografičnem zapisniku.)

(Dalje.)

V kratkih potezah bom še poskusil označiti področje nemškega jezika, kot državnega jezika po njegovi stvarni vsebini, kakor se mu more prilastovati. Predočimo si pred vsim drugim ona polja, na katerih se zvršujejo najvišje naloge v državi, ktere so v oziru na veliko skupnost njeno skupne namreč: zastop države v inostranstvu in armada. V inostranskem zastopništvu je jezik uže po diplomatičnih pravilih določen. V armadi je pa le en jezik in ta tudi ostane jeden, kakor ima tudi le enega duha in eno disciplino in kakor je ona sama le eno telo. Na jednosti tega jezika se ne bo nihče poskušal in se tudi ne sme in na jednosti njene discipline razbija se strankarski duh, naj se že potem loči po političnih ali narodnih gručah. Nikari toraj tega bitja ne spodkopujmo; varujejo in čuvajo ga jako dobre roke.

Morda bi še kdo hotel omenjati jezika, ki se govori v zastopništvih, češ, to je državni jezik. Kar se tega tiče, bi jaz rekel, da si je v tem slučaju le jezik državnega zbora mogoče misliti, kajti z jeziki deželnih zborov se tukaj vendar ne bomo pečali, ker vem da ne bo nihče zahteval, da bi deželne jezike uravnavali ali pa deželne zbore same. V tem obziru, gospoda moja bi rajši zopet vprašal, kakor pa odgovarjal; in sicer tako le: Zakaj se pa nij takrat že nemški jezik postavno določil za jezik obravnav, ko se je institucija vstanovila, ko se je potem državnopravno vravnavala in ko so se celo po potu postave najvažnije točke poslovskega reda določile? Ako so bili vzroki tedaj merodajni, zakaj pa bi danes več ne bili? Ali bi se ne moglo misliti, da bi se po postavnem proglašanju nemščine kakor obravnavnega jezika dejanski velika pravica omejila, ker bi potem le tisti zamogli za poslance voljeni biti, ki imajo znanje nemščine? In konečno, gospoda moja, kako se pa stvar v resnici nahaja? Ali si ni tudi tukaj potreba sama vstvarila stališča, kakoršnega vi še le s pomočjo postave pripraviti hočete? Ali res nočete pripoznati, da je prostovoljno priznanje trdneji zid, kakor so pa morda sami paragrafi?

Ker se toraj ne gre ne za jezik v armadi, ne za onega v diplomaciji in tudi za onega v zastopništvu ne, nam toraj le še raba jezika v uradu in pri sodniji ostaja. Tukaj se predmet deloma onega dotika, ki mu je na dnevnem redu najbližje. Ni toraj drugače mogoče, kakor da se ga nekoliko dotaknem, kar bom pa le toliko storil, kolikor se mi bo potrebno zdelo, da vam izrazim svoj pojem v državnem jeziku iz tega stališča. Tu je ravno polje večne vojske zaradi rabe jezika v uradu in pri sodniji; ravno tukaj oživi se največkrat interes, potreba in občutek; ono je toraj najbolj pripravno, da vzbuja občutke ter se tudi mnogokrat na to porabi, da se ž njim budijo strasti. In ravno tukaj bi bil hladnokrven prevdarek najbolj na svojem mestu.

Moja misel je ta, da je v tem oziru pred vsem potreba jasne zavednosti: Kaj je gmotna vsebina člana